

کمبود قاضی

وکلائی دادگستری بیشتر از سایر مردم نقائص دستگاه قضائی را لمس و درک میکنند. یکی از نقائص اساسی این دستگاه که موجب تراکم امور و طولانی بودن دادرسی و تعیین وقت‌های دور و دراز و تجدید اوقات دادرسی و تضییع و اتلاف سرمایه‌های مادی و معنوی است اینست که دستگاه قضائی فاقد قاضی بقدر کافی است.

این امر قابل توجیه و تحمل نیست که بجهت کمبود قاضی امور مرجوعه در بوته تمویض افتد و در مواردی مثل اختلاف مالک و مستأجر یا زن و شوهر که باید در کمترین مدت ممکن تعیین تکلیف شود متقاضیان را برای چند ماه دیگر دعوت برسیدگی نمایند و یا در مواردی که امر تحقیق یا معاینه باید خارج از دادگاه انجام گیرد بعلت نبودن یا کمبود «قاضی مجری قرار» ناچار جلسه تجدید گردد و دادرسی بوقت دوری موکول شود.

در نظام‌های مختلف حقوقی برای تأمین و تکمیل «کادر قضائی» طرق مختلف اندیشیده و بموقع اجرا گذاشته‌اند. مثلاً در حقوق کامن‌لا قاضی از میان وکلائی که تحصیلات خود را در مجامع وکلا و بپایان رسانده و مدتی به امر وکالت اشتغال داشته‌اند انتخاب میشود. بموجب این قاعده که در انگلستان جاری است علاوه بر استفاده از جنبه‌های علمی و فنی و اخلاقی و سوابق تجربی وکلا موضوع کمبود قاضی هم از میان می‌رود و دستگاه قضائی با دست باز ازین امر بنفع تعمیم و تأمین عدالت سود میبرد.^۲

1) INNS of Court

۲) رجوع کنید به عدالت در انگلستان تألیف دکتر علی خادم و مقاله‌های «تاریخ و سازمان کانون وکلای انگلستان» (حقوق امروز)، «سازمان قضائی انگلیس»، «توسعه و تکامل کامن‌لا» (حقوق مردم)، «حقوق عام یا کامن‌لا» (مجله کانون) بقلم نویسنده، مقاله وکلای دادگستری در حقوق کامن‌لا (مجله کانون) از محمود منصوری تراقی.

در کشور ما ضمن لایحه قانونی استقلال کانون مصوب پنجم اسفند ماه ۱۳۳۳ پیش‌بینی شده است که وزارت دادگستری میتواند با تصویب شورای عالی قضائی و کلاً پایهٔ يك دادگستری را برای خدمات قضائی انتخاب و تعیین نماید.^۳ از تصویب این قانون که طبق مادهٔ ۲۶ وزارت دادگستری مأمور اجرای آنست بیست و یکسال میگذرد ولی در این مدت وزیران دادگستری ازین قانون بنفع تکمیل کادر قضائی استفاده نکرده‌اند.

موضوع دیگر، که کم‌وبیش بحث آن در میان است، برای جبران کمبود قاضی استفاده از دانشجویان دانشکده‌های حقوق و مدارس قضائی است. این دانشجویان را وزارت دادگستری میتواند با شرایط لازم از همان بدو ورود به دانشکده یا مدرسهٔ قضائی بعنوان کارآموز بپذیرد و آنان اوقات فراغت خود را، حتی در خارج از وقت اداری، بکار پردازند.

فعلاً در مدارس مدیریت نیز تعدادی از دروس حقوق تدریس میشود و با تشکیل کلاس‌های اختصاصی میتوان از لیسانسیه‌های این مدارس نیز استفاده نمود. همچنین وزارت دادگستری میتواند از میان دانشجویان علوم منقول و فقه و اصول باانجام امتحانات لازم کارآموز قضائی برگزیند یا از میان فارغ‌التحصیلان این رشته قاضی انتخاب کند.

اساساً باید بین «حقوق» و «علوم قضائی» در مورد اشتغال به امر وکالت یا قضاوت تشخیص علمی و فنی داده شود. زیرا تحصیلات رشتهٔ حقوق ملازمه باقضاوت و وکالت ندارد ولی آنانکه علوم قضائی میخوانند اصولاً خود را برای خدمات قضائی آماده میکنند. همچنانکه دانشجویان دانشکده‌های حقوق، چه در ایران و چه در خارج و من‌باب مثال دانشگاه‌های کامبریج و آکسفورد انگلستان برای این علم حقوق نمیخوانند که قاضی یا وکیل شوند و چنین الزامی در بین نیست بلکه آنان میخواهند «حقوقدان» شوند و در امور سیاسی و دولتی و دانشگاهی و بین‌المللی و حتی بخش‌های خصوصی بکار پردازند و یا صرفاً با تحقیقات حقوقی خود را سرگرم سازند. اما «علوم قضائی» همچنانکه از نام آن برمیآید اختصاص به قضاوت دارد. زیرا تعدادی از دروس حقوقی وجود دارد که کمتر مورد نیاز قاضی است مثل حقوق بین‌الملل عمومی، تاریخ حقوق، کلیات حقوق، حقوق تطبیقی، سازمانهای بین‌المللی، حقوق فضائی و هوائی و دریائی، حقوق روستائی، حقوق اجتماعی، حقوق نفت و گاز، حقوق کار و غیره و بهمین دلیل است که در اختیار قضائی وزارت دادگستری از چند درس معین یعنی حقوق مدنی، حقوق جزا، حقوق تجارت، حقوق ثبت، آئین دادرسی مدنی، آئین دادرسی کیفری امتحان علمی و عملی انجام میگیرد.

با توجه به سوابق استخدام قضائی نیز مسلم است که دوره‌های چندی برای تربیت قاضی و رفع کمبود آن «کلاسهای قضائی» در وزارت دادگستری تشکیل گردید و نیز از مدیران دفاتر دادگاههای دادگستری به کار قضائی دعوت بعمل آمد.

با این مقدمه روشن است که تکمیل کادر قضائی ورهائی از کمبود قاضی راه ساده و آسانی دارد و آن استفاده از دانشجویان و لیسانسیه‌هائی است که در حقوق یا علوم قضائی تحصیل کرده‌اند.

یکی از مدارس عالی ایران که در آن دروس حقوقی و رشته علوم قضائی تدریس و تحصیل میشود «مدرسه عالی قضائی» است که اینک جزء دانشگاه تهران بوده و مقر آن دارالعلم و شهر مذهبی قم میباشد.

برنامه مدرسه عالی قضائی قم طبق سوابق رسمی مصوب از طرف وزارت علوم و تأیید دانشکده‌های حقوق درست معادل و برابر دروس رشته قضائی دانشکده‌های حقوق ایران است.

این برنامه بوسیله اساتید حقوق همین دانشکده‌ها و مدرسین دانشمند و صلاحیت‌دار غیر دانشگاهی تدریس میشود و فارغ‌التحصیلان مدرسه عالی قضائی قم تعداد ۱۴۰ واحد دروس کهدی و مهدی حقوقی را در مدت چهار سال تحصیلی یا بیشتر میگذرانند و قدر مسلم اینست که چیزی از معلومات و تحصیلات حقوقی و قضائی کم ندارند.

با توجه به این برنامه چون از نظر علمی معادل برنامه رشته قضائی دانشکده حقوق است وزارت دادگستری میتواند کادر قضائی خود را با استخدام فارغ‌التحصیلان مدرسه عالی قضائی قم تکمیل نماید و این امر از نظر علمی مفروغ‌عنه بوده و فقط از نظر استخدامی نیاز به مجوز قانونی دارد که وزارت دادگستری میتواند آنرا از قوه مقننه تحصیل نماید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی